

УДК 371.132:614.253.1

ЮЛІЯ ОСТРАУС

(Вінниця)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК КРИТЕРІЙ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО- КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Доведено, що гуманістичні та професійні цінності є аксіологічною основою професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Висвітлено погляд автора на сукупність ціннісних орієнтацій майбутніх сімейних лікарів, сформованість яких необхідна для високого рівня розвитку їх професійно-комунікативної культури. Описано авторську методику діагностики сформованості ціннісних орієнтацій, представлено і проаналізовано результати дослідження, що мало на меті виявити рівень сформованості гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій у майбутніх сімейних лікарів.

Ключові слова: професійно-комунікативна культура, цінність, ціннісна орієнтація, гуманістичні ціннісні орієнтації, професійні ціннісні орієнтації, методика діагностики, сімейні лікарі.

Нові соціально-економічні умови України потребують удосконалення державної системи охорони здоров'я, яке тісно пов'язане з реформуванням первинної медико-санітарної допомоги та розбудовою сімейної медицини, як її найважливішої складової. Подальше впровадження сімейної медицини вимагає модернізації професійної підготовки майбутніх сімейних лікарів, що може стати запорукою не тільки покращення якості надання медичної допомоги населенню, але й підвищення авторитету та соціального статусу лікаря. Сімейний лікар як спеціаліст широкого плану повинен бути центральною фігурою практичної охорони здоров'я, здійснюючи багаторічне спостереження за всіма членами сім'ї з метою збереження та поліпшення їх здоров'я. Така довготривала робота з пацієнтами неможлива без високого рівня сформованості професійно-комунікативної культури фахівця, яка надає можливість встановити належні взаємовідносини між лікарем і пацієнтом, що ґрунтуються на повазі та довірі і виступають основою ефективного лікування.

Ми трактуємо професійно-комунікативну культуру майбутніх сімейних лікарів як складне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему гуманістичних та професійних цінностей, мовленнєвих та етичних знань, комунікативних умінь і якостей, зразків поведінки, норм і правил здійснення професійної комунікативної діяльності, котрі пов'язані зі специфікою професії і забезпечують високу ефективність професійної комунікації сімейних лікарів. Підкреслимо, що цінності, на нашу думку, займають особливо важливе місце у структурі цього утворення у зв'язку з широкою розповсюдженістю аксіологічного тлумачення поняття «культура» як сукупності усіх створених людьми цінностей. Систему цінностей, що відіграє роль стійких орієнтирів професійної діяльності, ми розглядаємо як основу професійно-комунікативної культури.

ри майбутніх сімейних лікарів, оскільки цінності вважають одним із найважливіших компонентів людської культури поряд з нормами, ідеалами [4, с. 342].

Аналіз наукової літератури показав, що питання цінностей та ціннісних орієнтацій особистості було досить докладно висвітлено у роботах філософів, культурологів, соціологів, психологів та педагогів. Значний внесок у розробку проблеми гуманістичних цінностей зробили філософи XIX-XX ст. М. Бердяєв, Г. Ріккет, В. Соловйов, Е. Дюркгейм, М. Лоський, П. Юркевич та ін. У сучасній філософії дослідження цінностей як найважливішого компонента духовного світу особистості здійснили М. Каган, С. Анісімов, В. Іванов, О. Киричук та ін. У працях відомих психологів Л. Виготського, С. Рубінштейна, Л. Божович, К. Платонова, Г. Костюка та ін. питання цінностей і ціннісних орієнтацій також знайшло своє відображення. Вчені Г. Балл, І. Бех, О. Білоусова, В. Плавич, О. Столяренко, В. Сухомлинський вивчали цінності як ідеал особистості. У наукових працях І. Кона та Г. Царегородцева з'ясовано, що система індивідуальних цінностей є ядром психологічної структури особистості. Формування цінностей і ціннісних орієнтацій розглянуто у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях українських науковців О. Александрової, Н. Антонової, В. Кузнецової, В. Лопатинської, Н. Максимчук, В. Марчука, Д. Мацька, О. Теплої, Н. Чутової, М. Шевчук, Н. Шемигон та ін. Проблемі формування ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців-медиків присвячена незначна кількість наукових пошуків сучасних дослідників - Г. Кардашевської, К. Куренкової, Т. Скрябіної, І. Тимошук. Нами не було виявлено наукових досліджень, що ретельно вивчали сформованість ціннісних орієнтацій, що забезпечують розвиток професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Мета статті – висвітлити власний погляд на сукупність ціннісних орієнтацій, які утворюють аксіологічну основу професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; описати авторську методику діагностики сформованості визначених ціннісних орієнтацій; представити результати дослідження, що мало на меті виявити рівень сформованості гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій майбутніх сімейних лікарів.

Цінність, вказуючи на культурну, суспільну чи особистісну значимість явищ і фактів дійсності, являє собою широко визнану у суспільстві норму, сформовану у певній культурі, що надає зразки і стандарти поведінки і впливає на вибір між її можливими альтернативами [8, с.20-21]. При цьому ціннісні орієнтації як вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система установок такого ставлення, переконань, переваг, які впливають на поведінку індивіда, є елементами внутрішньої структури особистості і здійснюються конкретним суб'єктом, для якого цінності набули особистісного значення, стали значущими [1; 6].

Оскільки за специфікою своєї діяльності медики мають демонструвати найвище виявлення людяності, чуйності, терпимості, відповідальності та турботи про іншу людину, а професійна комунікація сімейних лікарів, як основна частина їх професійної діяльності, повинна також керуватися принципами гуманізму та милосердя, ціннісні орієнтації, що формують основу професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, на нашу думку, повинні ґрунтуватися перш за все на гуманістичних цінностях. Під гуманістичними цінностями розуміють систему значущих ідей, норм, принципів та ідеалів суспільної та особистої діяльності, які, виступаючи зразками добра, людяності, милосердя, визначають поведінку людини та покликані формувати усві-

домлене, співчуваюче та позитивне ставлення особистості до навколишньої дійсності [7, с. 9]. Гуманістичними цінностями, що відіграють ключову роль у формуванні професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, ми вважаємо запропоновану у дослідженні В. Кузнецової систему базових гуманістичних цінностей, яка включає в себе життя, доброту, любов до ближнього, співчуття, справедливість, совість, повагу до людської гідності [3, с. 8].

У наукових працях О. Коротаєвої та Г. Печерської встановлено, що ставлення особи до професії та якісне виконання фахівцем професійних обов'язків визначається професійними ціннісними орієнтаціями, котрі формуються на основі усвідомлених особистістю професійних цінностей, які в свою чергу виступають орієнтирами, на основі яких особа обирає, опановує і виконує свою професійну діяльність [2; 9]. Зважаючи на те, що професійні цінності є нормами, що регламентують зміст і характер діяльності фахівців, професійна комунікація сімейних лікарів також повинна координуватися цими нормами. Беручи за основу розроблену К. Куренковою систему професійних цінностей медичних сестер [5, с 7-8], ми виділяємо професійні цінності, які забезпечують сформованість професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів – милосердя, любов до людей, доброзичливість, вимогливість, колегіальність, професійна репутація, любов до медичної професії, професійне достоїнство. Отже, сформованість гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій майбутніх сімейних лікарів є необхідною умовою високого рівня розвитку їх професійно-комунікативної культури.

Через відсутність належних діагностичних інструментів для виявлення рівня сформованості цих ціннісних орієнтацій у майбутніх сімейних лікарів нами було розроблено авторські методики «Гуманістичні ціннісні орієнтації» та «Професійні ціннісні орієнтації». За методикою «Гуманістичні ціннісні орієнтації» піддослідним пропонується бланк, що містить список із 21 цінності, серед яких знаходиться 7 гуманістичних цінностей. Учасникам дослідження ставиться завдання оцінити для себе значимість кожної цінності і розподілити їх з 1 по 21 місце, поставивши найбільш важливі цінності на перші місця, а найменш важливі – на останні. Така постановка завдання надала нам можливість оцінити рівень значущості кожної цінності для піддослідного, при чому цінності високого значення ставляться на 1-7 місце, цінності середнього значення - на 8-14 місце, а цінності низького значення – на 15-21 місце у рейтингу цінностей.

При обробці результатів за кожну гуманістичну цінність, що розміщена з 1 по 7 місце було нараховано 2 бали; за цінність, розміщену з 8 по 14 місце – 1 бал; за цінності, що розташовані на 15-21 місці – 0 балів. Після підрахунку суми отриманих балів, рівень сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій визначався за розробленою автором шкалою. На нашу думку, *високий рівень* сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій притаманний особам, які вважають 6-7 гуманістичних цінностей найбільш значущими, що відповідає 12-14 набраним балам. *Середній рівень* сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій характерний для осіб, які всі гуманістичні цінності відносять до середньо значущих, або частину цінностей вважають найбільш значущими, а решті надають середнього чи низького значення, що відповідає 7-11 набраним балам. До *низького рівня* сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій ми відносимо осіб, які лише деякі з гуманістичних цінностей від-

носять до цінностей високого чи середнього значення, а значну частину з них вважають найменш значущими, що відповідає 0-6 набраним балам.

За методикою «Професійні ціннісні орієнтації» піддослідним пропонується бланк, що містить список із 21 цінності, серед яких знаходиться 8 професійних цінностей, і ставиться завдання аналогічне завданню попередньої методики.

З метою визначення рівня сформованості гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій у майбутніх сімейних лікарів на базі Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова у 2014-2015 навчальному році було проведено дослідження, у якому прийняло участь загалом 560 студентів медичного факультету: 280 студентів 1 курсу та 280 студентів 2 курсу. Опитування проводилося анонімно, щоб підвищити надійність отриманої інформації шляхом виключення або зменшення фактору остраху студентів відповідати правдиво. Представимо результати дослідження студентів 1 та 2 курсів у порівняльній характеристиці (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Результати діагностики сформованості ціннісних орієнтацій у майбутніх сімейних лікарів

Рівні прояву	1 курс		2 курс	
	Кількість	%	кількість	%
Гуманістичні ціннісні орієнтації				
Високий	42	15,00	37	13,21
Середній	173	61,79	161	57,50
Низький	65	23,21	82	29,29
Всього	280	100	280	100
Професійні ціннісні орієнтації				
Високий	36	12,86	32	11,43
Середній	120	42,86	111	39,64
Низький	124	44,29	137	48,93
Всього	280	100	280	100
Загалом				
Високий	39	13,93	35	12,50
Середній	146	52,14	136	48,57
Низький	95	33,93	109	38,93
Всього	280	100	280	100

Таким чином, порівняльний аналіз результатів діагностики засвідчив переважання середнього рівня сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій (61,79% студентів 1 курсу і 57,50% студентів 2 курсу) та професійних ціннісних орієнтацій (42,86% студентів 1 курсу і 39,64% студентів 2 курсу) у майбутніх сімейних лікарів. У той же час досить низький відсоток студентів мають високі показники сформованості даних ціннісних орієнтацій, а саме гуманістич-

тичних ціннісних орієнтацій – 15,00% студентів 1 курсу і 13,21% студентів 2 курсу, професійних ціннісних орієнтацій – 12,86% студентів 1 курсу і 11,43% студентів 2 курсу. Низький рівень сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій було зафіксовано у значній кількості студентів – 23,21% студентів 1 курсу і 29,29% студентів 2 курсу, а низький рівень сформованості професійних ціннісних орієнтацій було виявлено майже у половини піддослідних – 44,29% студентів 1 курсу і 48,93% студентів 2 курсу.

Отже, узагальнення результатів проведеного дослідження надає можливість зробити висновок про рівень сформованості ціннісних орієнтацій, що утворюють аксіологічну основу професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Найбільша кількість піддослідних має середній рівень сформованості цих ціннісних орієнтацій – 52,14% студентів 1 курсу і 48,57% студентів 2 курсу. Низький рівень сформованості даних ціннісних орієнтацій притаманний більш ніж третині студентів, а саме його зафіксовано у 33,93% студентів 1 курсу і 38,93% студентів 2 курсу. Найменша кількість майбутніх сімейних лікарів продемонстрували високий рівень сформованості гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій – 13,93% студентів 1 курсу і 12,50% студентів 2 курсу. Підкреслимо також, що рівень сформованості і гуманістичних, і професійних ціннісних орієнтацій у студентів 2 курсу нижчий, ніж у першокурсників, що свідчить про те, що у процесі навчання значення вищевказаних цінностей для студентів не підвищується, а має тенденцію до зниження.

Подальшого дослідження потребує проблема розробки методики формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Аналіз отриманих даних наводить на думку про те, що при проектуванні такої методики варто звернути увагу на підвищення рівня сформованості гуманістичних та професійних ціннісних орієнтацій, що виступають в якості стійких орієнтирів професійної комунікативної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова Н. О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. О. Антонова. – К., 2003. – 16 с.
2. Коротаева Е. В. Профессиональные ценности профессии педагога: понятия и классификации / Е. В. Коротаева, Е. Н. Матвейчук // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 3. – С. 11-14.
3. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. Г. Кузнецова. – Луганськ, 2001. – 20 с.
4. Культурология. XX век. Энциклопедия. В 2 т. Т. 2 : М-Я / под ред. С. Я. Левит. – СПб. : Унив. кн., 1998. – 447 с.
5. Куренкова К. М. Формування професійних цінностей майбутніх медсестер у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / К. М. Куренкова. – Харків, 2009. – 21 с.
6. Марчук В. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів аграріїв у процесі вивчення іноземних мов вчителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В. В. Марчук. – Луганськ, 2011. – 20 с.
7. Мацько Д. С. Формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів зарубіжної літератури в процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступе-

ня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Д. С. Мацько. – Луганськ, 2008. – 20 с.

8. Основы культурологии: Навч. посіб. / За ред. Л. О. Сандюк та Н. В. Щубелки. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 400 с.

9. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів / Г.О. Печерська // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. – 2013. – Т. 2, Вип.10. – С. 252-257.

ЮЛИЯ ОСТРАУС

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ КАК КРИТЕРИЙ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СЕМЕЙНЫХ ВРАЧЕЙ

Обосновано, что гуманистические и профессиональные ценности являют собой основу профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей. Освещено точку зрения автора на совокупность ценностных ориентаций будущих семейных врачей, сформированность которых необходима для высокого уровня развития их профессионально-коммуникативной культуры. Описано авторскую методику диагностики сформированности ценностных ориентаций, представлены и проанализированы результаты исследования, цель которого – определить уровень сформированности гуманистических и профессиональных ценностных ориентаций у будущих семейных врачей.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная культура, ценность, ценностная ориентация, гуманистические ценностные ориентации, профессиональные ценностные ориентации, методика диагностики, семейные врачи.

YULIA OSTRAUS

VALUE ORIENTATIONS AS A CRITERION OF FUTURE FAMILY PHYSICIANS PROFESSIONAL COMMUNICATIVE CULTURE

In the article future family physicians' professional communicative culture is viewed as a complex dynamic personality formation, including system of humanistic and professional values, language competence, communicative and ethical knowledge, communicative skills and qualities, patterns of behavior, norms and rules of professional communicative activity that are associated with the specificity of the profession and provide high efficiency of family physicians' professional communication. The author emphasizes that values take particularly important place in the structure of this formation. The system of values acting as a stable benchmark for professional activity is considered to be the basis of future family physicians' professional communicative culture since values are regarded as one of the major components of human culture, along with the norms and ideals.

Pointing to the cultural, social or personal significance of phenomena and facts of reality, value is a widely recognized social norm which provides samples and standards of behavior and influences the choice between the possible alternatives. Being selective attitudes of a person to the material and spiritual values, the system of beliefs and preferences affecting the individual's behavior, value orientations are the elements of the personality's internal structure formed by a particular subject for whom values became interiorized.

The aim of the article is to define values providing axiological basis for future family physicians' professional communicative culture, to describe the author's diagnostic technique of future family physicians' value orientations formation, to present and analyze the results of future family physicians' value orientations study.

The humanistic (life, kindness, love for neighbor, sympathy, justice, conscience, respect for human dignity) and professional values (mercy, love for people, benevolence, strictness, collegiality, professional reputation, love for the medical profession, the professional dignity) are proved to play a key role in future family physicians' professional communicative culture

development. Therefore humanistic and professional value orientations should be formed in future family physicians' to provide the axiological basis for their professional communicative culture.

The author's diagnostic technique which enables to assess the level of humanistic and professional value orientations formation is described. The technique provides two lists of values containing humanistic and professional ones and assigns examinees a task to estimate the significance of each value for them. Examinees should place the values in order from the most important to least important ones and write down the place of each value. The level of value orientations formation is defined according to the developed by the author scale.

The author presents and analyzes the results of the study involving 280 1st year students and 280 2nd year students of Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov. The aim of the study was to reveal the level of future family physicians' humanistic and professional value orientations formation. The author's diagnostic technique was used as a research method.

Summarizing the results of the study allows to conclude that the largest number of students has a medium level of value orientations formation, that is 52.14% of 1st year students and 48.57% of 2nd year students. Low level of value orientations formation was detected in more than one third of examinees, to be specific in 33.93% of 1st year students and 38.93% of 2nd year students. The smallest number of future family physicians demonstrated a high level of value orientations formation - 13,93% of 1st year students and 12,50% of 2nd year students. The results of the study indicate that, in the course of professional training the significance of aforementioned values for medical students tends to decrease.

Key words: *professional communicative culture, value, value orientation, humanistic value orientations, professional value orientations, diagnostic technique, family physicians.*